

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ

ԳՐԱԿԱՆ ՈՒԹԻՒՆ

(Եւր. էջ 233)

մի առ մի պատմել մեծ մեծ գիրքերու կարօտ է։ ուրիշ պատմիչներ են գրեր բաւականապէս, ուստի եւ համառօտաբար կ'անցնին, Սոյն Ներսէս պատրիկ իրմէ ետքը զաւակ չթողուց, շատ պատմիչներ կ'ըսեն որ ներքինի էր, Ուրիշ պատմիչներ աւիկա միայն Հայկազուն կ'անուանեն ու կ'անցնին, բայց մեր պատմիչ կ'ըսէ անոր համար՝ որ Հայկազուն կամ աւարական և Արշաւրի՝ որդին էր, Ներսէս պատրիկին միւս երկու եղբայր Հրանատ և Սահակ, նոյն Յուստրիանոս կայսեր զբ պարսից և արաբացոց դէմ մէկ մէկ քաջ ախոյեան և զօրապետ էին, և երկուքն ալ պատերազմներու մէջ մեռան։ Սահակ կ'երեւայ՝ որ ամուսնացեալ չէր կամ զաւակ չունէր. անոր համար բան մը չլիշեր պատմիչ։ Բայց Հրահատին մէկ քանի որդիք կային, որոնց մեծին անուն Ներսէս՝ էր և մէկ եղբոր անուն ալ Սահակ, և այս երկու եղբայրքն ալ իր հօր և հօրեղբայրց պէս քաջ պատերազմող էին։

Հ. Բ. Ս.

1. Եթէ ոտորէ է անանունի ըսածը, պէտք է միշտ կեալ մի ուրիշ անձն եղած ըլլայ այս, աւարիք Արշաւր Բ. էն, վասն զի ժամանակէ մեծ անշղկոտ կայ։

2. Այս երկու եղբայրք եւս յիշատակը պահած է Պրուկոպիոս, զորոնց սակայն պէտք չէ շփոթել վերոյիշեալ Արշաւր Բի երկու համանուն որդեց հետ, ինչպէս ըրին ամենց. Ներսէս յամի 543 Հայաստանի մէջ Պարսից դէմ պատերազմելով մեռեր է. իսկ Սահակ՝ Ղուկասայ մօտերը Տօմարկասայ դէմ պատերազմած ժամանակ, 547-549ին ատենները, ժաշացու ինքրով վերադարձ ըլլալով անոր Ռաւրիկ զօրավորը, Տօմարկասի վրէժիճը զրուծեան զոհ եղած կ'աւանդեն յոյս պատմիչը։ Այս երկու եղբայրք հետ երրորդ հարազատ մ'ալ կը յիշեն պատմիչը, այսինքն է Համգուստ, իւր քնորդի Սիմէոն զօրապետին Յունաց, Եւ ստուգել՝ Անաստաս որ 9. դարուն գրած է Սուրբ Եղիշէ հայ վանորէից պատմութիւնը՝ այդ Համգուստի հրամանաւ, զանի կամարական պաշտաւունի կը կոչէ, Երուսաղէմ ուխտի գացած և հայ վանորայրք յունաց պատրիարք ժեղոյն զրամով փրկահարած (տես Ալեքանդր Հայագրատում, էր. 229), Համարեցն մօր կողմէն միայն կամարական էր, և ոչ թէ աղից գեօղ։

Ներկիդ մը տեղի ունեցաւ այն երջանիկ դէպքը, — երբ Տանիմարցայի եշխամը, քաջարի մարտիկն հրգեց — այնպիսի հրաշալի ծայրով մը — որ ամենքն ալ — սքամնացան, և թռչուններն ալ լոնցիմ իրեն մտիկ ընկու։ համար.

Թագաւորն ու իր մարդիկը՝ ակամբ դրիմ, — և այդ իրիկում չորամտ շատ քարեկամներ շահացաւ։ — Թագուհին ալ յօժարական մտիկ կ'ընէր. — վասն զի երգի ծայրը մինչև իր մտած բարձր պատուհանը կը հասնէր.

Եւ գեղեցիկն չիղէ ըսաւ. «Ի՞նչ լսեցի արդեօք. — «Գեղեցիկագոյն մեղեդին ակամբս հասաւ. — «ամենմ գեղեցիկը՝ զոր երբէք այս աշխարհիս չվրայ մարդու ու քերմի ղուրս ելած ըլլայ. — «Երամի՜ թէ իմ բոլոր մարդիկ խելամուտ ըլլա. — «յիմ ամոր»։

Իր մօտը կամէջի տուաւ ճարտար երգիչը, — և երբ իր գիմացն ելաւ, յոյժ շնորհակալ եղաւ իրեն — այն համիչի երեւոյթն համար, զոր եմ. բոշիմն իտուած էր. — և քամբիշիմ հետեւորդներ իրենց քարսիրութեամբ ցոյցներ յայտնեցին.

Թագուհին ըսաւ. «Երկրի՜ զարծեալ այն մեղեք. — «գիմ՝ զոր լսելի բոլոր այս երեւոյթ. — յոստա. — «յիմ իմ՜ թէ ամէն երեւոյթ — պիտի երգես «այդպէս, և ես ըստ արծանոյն պիտի վարձա. — «տրեմ գրեց»։

«Ազոնական տիկին», պատասխանեց չորամտ, «Եթէ այդ քամը հանիչի է քեզ, — ամէն ժամ ամանկ կ'որգեմ այդպիսի գեղեցիկ մեղեդի. — «մեր, — այնպէս որ հոգ ու վիշտ ունեցողները՝ «մոռնաւ զամոռը...»։

Որովհետև գիշերը կը փարատէր ու այդը կը սկսէր ծագիլ, — չորամտը սկսաւ երգել, ու բոլոր շրջապայքերու և անտառներու մէջ եղած թռչուններ լոնցիմ՝ հմայումն ուր ծայմէն, — և քնացողները՝ արթնցան.

Իր ջանքը կը հմշէր, միշտ աւելի գեղեցիկ, աւելի քարծր և աւելի յստակ. — չազէն թագաւորն մտած թագուհին թով՝ մտիկ կ'ընէր. — Մեծեղեցիկն ելան և զացնի պատշգամի վրայ. — օտարականը լաւ գիտէր՝ թէ որո՞ւ համար կ'երգէր, այսինքն՝ զեղատի թագուհին ու իրեն մտիկ կ'ընէր.

Վայրագ «ազնիկի դուստրը և ընկերորդները — մտած էին և կ'ունկնորէին. մոռնը թուցոց պէս կը գիտէին — մոռնալով իրենց երգը զոնակիմ քակի՜ մ. — Եւ դիցազմներն ալ ակամբ կը դրնէին ղափաղոյնը՝ որ այսպիսի հրաշալի ծայրով մը կ'երգէր...

Երգը լսեցնելով՝ մեկնեցաւ. — Երբէք եղած էր որ զեղատի թագուհին այդ առատուտընէ աւելի խնայմիտ յօժարութեամբ, — հագած ըլլաւ իր գեղեցիկ զգեստները. — և իսկով պատգաւ, մաւոր մը զրկեց չազէն թագաւորին մօտ.

Եւ թագաւորն անյապաղ եկաւ գինք գտնելու, — ու զեղատի օրորըրը մազեղ ծնով էր. — հօր ծնօտը շօշափելով, այնպէս պաղատեցաւ —

և ըստ. «Սիրիի» հայր, հրամամ տուր երգչիմ որ դարձեալ մեր արքունեաց մէջ երգէ...»:

Եւ մորէն աղաչեց ամոր, և թազաւորմ մեկնեցաւ. — Հորամն մոր մեկեղի մը զտաւ և ամմմամ քարտարութեամբ մ'երգեց, — ու ամմմըն ալ, մոյմ իսկ հիւանդները իր երգովն հմայուեցան:

Ամտադիմ ամատմմները իրենց արտոմները թռչողիցիմ. — Դալարեաց վրայ սողացող միջատմները, — և ալիքներու տակ լողացող ծուկմները, — կամզ առիմ, հորամն իր արձնետիմ պատուա-կամութեամբ կը բերկրէր:

Դե՛յ որ կ'երգէր մա, լսելէն մարդս չէր ծամ-ծրամար, — Ի զուր տեղ քահանամ իր ծայմը կը բարձրացնէր դասիմ մէջ. — ալ՛ զամզակմները անուշ չէիմ հնչեց, — Ով որ հորամտիմ ակամջ կը ղեկէ՛ր ամոր սիրով կը բորբոքէր:

Այդպիսի երգեր անվարձ չեն մնար: Հորանտ դեռատի օրիորդէն կ'ընդունի գօտի մը՝ զոր ինքը կրած է: «Եթէ այդ «գօտին ընդունելուս համար մէկը զիս «պարսաւէ», կ'ըսէ նա, «Թո՛ղ զիտնայ «թէ տիրջա կը տանիմ. ինձմէ աւելի «ախորժելի պատգամաւոր մը չը պիտի «գտնէ նա: — Եւ ո՛վ է քու տէրդ» «կը հարցնէ Հիւղէ: «Թա՛գ կը կրէ՞ նա: «Երկիր ունի՞: Գու սիրոյդ համար սիրե՛ «լի եմ իրեն»: Հորանտ կը յայտնէ այն ատեն Հիւղէի՝ թէ ինքն ու ընկերները իրեն համար եկած են, թէ Հետէլ հօգր իշխան մ'է՛ որ տասնեկերկու ուրիշ երգիչներ ալ ունի իր արքունեաց մէջ: «Քայց» կ'աւելցնէ նա. «Ո՛րչափ ալ անոնց մե՛ «դեղին անուշ ըլլայ, իմ տէրս կը գե՛ «րազանցէ զանոնք»: Հետեալ օրը, փրոտէ կը հրախրէ արքունեաց տիկինն, ըր՛ որ գան իր պարանքները տանեն, բայց հազիւ թէ դեռատի օրիորդը և իր ուղեկիցները նաւուն վրայ կ'ելլեն, և ահա վատէի ակնարկով մը խարխսը վեր կ'առնուն և բոլոր նաւախումբը կը հասնի ծովուն մէջ տեղը: Հագէն կը հետապնդի առեանգիչներուն և կը հասնի առնոնց վառշխի կողքին վրայ Փրիսոնաց թագաւորութեան վերջին սահմանը: Հոն՝ սրամարտէ մ'ետքը հաշտութեան դաշինքը կը կնքեն:

Հիւսիսային Գերմանացոց Մովային զբոյցին մէջ սովորական նկարագրներն են յանկարծակի յարձակումներ, առեանգութիւններ և քաղաքաց աւարտութիւններ:

Քայց երէկուան թշնամոյն դիւրաւ ձեռք կը կարկառէին, միայն թէ ազնուազգի ըլլար և պատուոյ մէջ անարատ: Յաճախ կը կռուէին՝ կռուած ըլլալու համար, և քաջագոյնն բան մը միայն կը խնդրէր, այսինքն է՝ արժանաւոր ոսոխ մ'ունենալ իր դիմաց: Զէն ի ձեռին կրնային կնռ՝ մը տիրանալ: Գուղըուն, Հետէլի ու Հիւղէի դուստրը՝ Զիւանդայի Հերվիկ թագաւորին հետ նշանուած է, որ զուլս անցած երեք հազար մարդոց՝ կու գայ անոր ձեռքը խնդրելու «Հերվիկի սուրը Փրիսոնաց «սաղաւարտներուն մէջ մխրճուելով՝ կայ՝ «ծերու խուրձեր դուրս կը ցատեցնէր «և գեղեցիկն Գուղըուն վկայ էր անոր՝ «իր աչքերը պատերազմէն չը կրնալով «բաժնել. դիւցազնը հուժկու կ'երեւէր ի «բեն և կը զգար միանգամայն ուրախու «թիւն ու վիրտ»:

Քայց մինչդեռ Հետէլ ու Հերվիկ իրարու հետ դաշնակցելով՝ հեռաւոր արշաւանքի մը զբաղեր էին, Նորմանտիոյ Հարտմունտ իշխանը կ'առեանգէ գՊուղըուն՝ անոր բոլոր հետեորդներովը: Փրիսոններ կը շտապեն, և յաղթուելով՝ պատերազմի դաշտին վրայ կը թողուն իրենց բանակին մեծ մասը: Անոնք կը սպասեն որ մարդոց նոր սերունդ մը զօրացունէ իրենց բանակը: Այն ատեն յարձակում կը գործեն Նորմանտիոյ հսկայ պարիսպներով սմարացած միջնաբերդին վրայ: Գուղըուն, իր գերութեան տասներեք տարուան ջրջանին, Հերվիկին հաւատարիմ կը մնայ՝ հակառակ իր առեանգչին թախանձանքներուն և մօրուի մը վատ վարմունքներուն: Գուղըուն ի վերջոյ կ'ենթարկուի ընտանեկան տաժանակիր աշխատութեանց: Երբ իր կըրայքն ու նշանածը կը մօտենան դեղեակին՝ կը գտնեն գՊուղըուն իր ընկերուհիներուն մէկուն հետ, որ ծովափունքին մօտ ճերմակեղններ կը լուային: «Ճիշտ այն ժամանակն էր՝ երբ ձմրան «սառամանիքը հալած էր: Թռչունները «կը փորձէին իրենց առաջին դալլայ՝ «լիկը՝ ի մուտս մարտ ամսոյ: Երկու որբեր «ըր քոկոսն կը քալէին սառած գետնի

« վրայ: Ո՛րչափ ալ զեղեցիկ ըլլային ի-
« բնեց դիմագծերը, հովը կը տարուբերէր
« իրենց խառնափնդոր վարսերը, որովհե-
« տե անձրեւէն ու ձիւնէն ապաստանելու
« տեղ մը չունէին »:

Գուղըունի իւրոխտ համակամութիւնը
գերման հին դիւցազներգութեան մէջ՝ ինք-
նատիպ ու յուզիչ կնիք մ'է: Այս քեր-
թուածին մէջ կանայք մասնաւոր դեր մը
կը խաղան: Յաճախ իբր միջնորդ միջա-
մուխ կ'ըլլան մարդոց բուռն կոխներուն,
կ'արտորացնեն խաղաղութեան պայման-
ները, կը միջնորդեն պարտելոց համար և
համեմատութեան կշիռին մէջ կը դնեն տը-
կարութեան իրաւունքները՝ ուժի զեղծում-
ներուն դէմ: Հարտմանտ կրնայ փախցնել
գիւղըուն, բայց չը կրնար բռնադատել
որ իրեն հետ ամուսնանայ, վասն զի կ'ը-
սէ քերթուածը. « Քստ սովորութեան, կին
« մը ազատ կամօք կ'ընտրէր իր ամու-
« սինը. այսպէս կը պահանջէր պատիւը »:
Ի վերջոյ Գուղըուն կ'ազատէ զՀայտ-
մունը, որ ընդ հուպ վատէի հարուած-
ներուն տակ պիտի խնար: Մարդկային
զգացում մը կը խառնուի խոհականու-
թեամբ կատաղի ռազմիկին մէջ. բանաս-
տեղծութիւնը քայլ առ քայլ կը մօտենայ
ասպետական գաղափարին:

Թրգմ. Հ. Ս. ՏԵՐ-ՄՈՎԱԾԱՆԱՆ

*

Երբ բարեկամներս միականի են՝ ես անոնց
կիսադէմքին միայն կը նայիմ:

Երբ լոյս կու տամ, կը սպառօմ:
Ուրիշի համոզմանց վրայ կրնաս ցաւիլ, բայց
ոչ խնտալ:

Փակէ՛ աչքերդ և պիտի տեսնաս:
Թեթև միւսքեր կան որ լուրջ մտածունք ու-
նին. կան լուրջ միւսքեր որ ամենաթեթև կը
մտածեն:

Գլուխներ կան՝ որ պատուհան չունին, երկըն-
քէն ոչինչ կ'իջնայ անոնց մէջ:

Մարդիկ արգար են միայն անոնց նկատմամբ՝
գորս կը սիրեն:

Յ. Ռ. Պ. Ե. Ի

ՊՐՈՑ. ԼԵՄԱՆԻ

Նիւթեր Հայաստանի Կնագոյն պատ-
մուծեան.

Յաւելուած դոկտ. Մաքս Ֆան Բերշէ-
մի, «Արարական արձանագիրը Հայաստա-
նէն և Տիարպէքիւրէն»:

(Շար. էջ 197)

Սաղմունսար Գ. (765—755 Ն. Ք)

Թիւ 25. հատակտորը կոթողի մը ստո-
ւրին աջակողմեան մասին, որ 20 հա-
րիւրորդամար հաստ է, պինդ, մութ կա-
նաչ, կրելով Արգիստիս անունը. այս քա-
րը ի Մուսուլ հնավաճառի մը քով տե-
սայ և երբ երկրորդ անգամ Մուսուլ գը-
նացի՝ զայն գնցիւ: Այժմ արքունի թան-
գարանին ստացուածքն է, (ի Պերլին V.
A. 3295):

Յառաջակողմեան Ասիայի ընկերութիւ-
նը իրեն վերապահեց արձանագրիս հրա-
տարակութիւնը ուրիշ պատմական բնա-
գրերու հետ, այնպէս որ ես միայն այն-
քանը կրնամ հաղորդել՝ որքանը անհրա-
ժեշտ է անոր արժէքը և որուն վերաբե-
րիլը գիտնալու համար: Սակայն ազնուա-
բար ինծի թոյլ տրուեցաւ հրատարակելու
նոյնատիպ մը (autotypie), զոր ես անոր
ծանուցուելէն առաջ՝ իմ օրինակութեանս
վրայէն հանել տուած էի, (պատկեր 22):

Բարակ և անսովոր փոքր «Նոր սաս-
րեստանեայ» նշանները մեծ խնամքով փո-
րուած են սաստիկ պինդ քարին վրայ:

Յետոյ, այս Արգիստիսը աւելի Արգիս-
տիս Ա. համարելու է քան Սենեքերիմայ
ժամանակակից Արգիստիս Բ. և: Այս կը
հաստատուի արձանագրիս վրայ Շաւրի-
ի խառնուան յիշատակութեամբ: Սա պէտք
է յոյժ նշանաւոր անձնաւորութիւն մը ե-
ղած ըլլայ, վասն զի աստուրական ար-
քունի արձանագրութիւնը՝ բաց ի թագաւո-
րի անունէն՝ ուրիշ անձանց անուններ շատ
խնայողաբար միայն կը յիշեն: Այս ա-